

nierzy przyznać miano pierwszeństwa. W rodzimej historiografii żołnierzy polskich ocenia się przede wszystkim za gorący patriotyzm jako ludzi, którzy poświęcili w wojnie wszystko lub prawie wszystko dla Polski, dla Ojczyzny (s. 265). Stawiając pytanie, jak oceniają polskich żołnierzy inne narody, wskazuje się, że patrzą na nich nie przez pryzmat patriotyzmu, świadomości narodowej, ale często żołnierskiego rzemiosła czy też sztuki walki. Według oceny np. Brytyjczyków u źródeł męstwa żołnierzy polskich leżała nienawiść do wroga. Wskazuje się tu, że udział w wojnie żołnierze polscy okupili swoją krwią. Oczekiwali, że w zamian otrzymają to, o co walczyli – wolną Polskę. Tymczasem rzeczywistość okazała się zupełnie inna. Z jednej strony Polacy byli żołnierzami wielkiej koalicji. Myśleli i walczyli o wspólne cele (s. 268).

Charakteryzując kadrę wskazuje się m.in. że średni wiek wyższej kadry z kampanii wrześniowej wynosił 48 lat. Przeciętnie o 2–3 lata była starsza kadra Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. Niska średnia wieku Kadry Polskich Sił Zbrojnych była na Wschodzie. Podobny obraz ujawniał się w sferze wykształcenia. Znacznie wyższym wykształceniem legitymowała się kadra dowódcza na Zachodzie niż na Wschodzie. Niemal połowa dowódców na Wschodzie nie ukończyła nawet szkoły średniej. Różnice w dowodzeniu Sił Zbrojnych na Zachodzie i Wschodzie wynikały z ram organizacyjnych i poglądów na dowodzenie i użycie w walce żołnierzy (s. 277).

Istotę problemu poznawczego zarysowano na bazie starannie zgromadzonych archiwaliów oraz literatury przedmiotu, które wskazano w zestawieniu bibliograficznym (s. 282–289).

W ogólnej refleksji należy stwierdzić, że literatura prezentowanej książki zasługuje na dużą uwagę ze względu, m.in. na: 1. Całościowe, przewartościowujące ukazanie II wojny światowej oraz udział w niej Polaków na różnych jej frontach, 2. Krytyczny ogląd polityki wojskowej prowadzonej przez siły dowódcze, 3. Wskazanie postaw patriotycznych polskich żołnierzy, którzy podejmowali niezwykle wyzwania w walce z agresorem, 4. Ukazanie na tle porównawczym „ceny”, jaką zapłaciła Polska w walce z agresorem, 5. Dostarczenie bogatej warstwy

wiedzy faktograficznej i eksplanacyjnej o II wojnie światowej.

Książka zasługuje na uwagę czytelników interesujących się II wojną światową oraz zaangażowaniem Polaków w walkę na różnych jej frontach.

Andrzej Chodubski

Studia nad przywództwem politycznym. Ustalenia metodologiczne i praktyka, pod red. Agnieszki Kasińskiej-Metryki, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011, ss. 390.

W rzeczywistości współczesnych przemian cywilizacyjnych ważne miejsce wyznacza się jednostce określanej mianem partycypatywnej. Uznaje się ją za główną siłę generującą oblicze współczesnego świata. Oczekuje się od niej przede wszystkim rozumienia, uświadamiania tendencji ujawniających się w budowie społeczeństwa globalnego i informacyjnego. W sferze życia politycznego ważne wyzwanie zawiera się w określeniu modelu nowoczesnego przywództwa, zwłaszcza odchodzenia od wzorów zarządzania kolektywnego na rzecz decyzyjności jednostki. Obserwuje się też przy tym osłabienie się wartości demokratycznych i jednocześnie umacnianie się postaw autorytarnych wśród decydentów politycznych. W tej sytuacji nośnym wyzwaniem w badaniach politologicznych jest rozpoznawanie kształtowania się współczesnych modeli przywództwa politycznego. W recenzowanej książce problem ten zaprezentowano w 25 studiach i opracowaniach (referatach konferencyjnych), które ukierunkowano na ich prezentację z punktu widzenia metodologii badań oraz praktyki kulturowej.

We wstępie *Od redaktora* podkreśla się, że przywództwo polityczne stanowi tę kategorię problemów politycznych, które stale inspirują do badań, a zarazem nigdy nie pozostawiają wrażenia, iż pole analizy zostało wyeksploatowane. W prezentowanych referatach dotyczących współczesnego przywództwa politycznego nie tylko inspiruje się (definiuje) ale także „racjonalizuje” polityczne przywództwo. Prowadzone rozważania sprowadzają się m.in. do

poszukiwania bądź konstruowania modelowych rozwiązań przywództwa, ukazywania „sparametryzowanych” komponentów twórczych o charakterze endogennym (wewnątrzorganizacyjnym, socjostrukturalnym, a nawet indywidualnym, osobowościowym) oraz o charakterze egzogennym (środowiskowym, kontekstualnym czy systemowym), jak i weryfikacji ustaleń teoretycznych w rzeczywistości społeczno-politycznej.

Prezentację problemu poznawczego podzielono na 5 części, tj. 1. Zamiast wstępu, 2. Z teorii przywództwa, 3. Przewodzenie w praktyce, 4. Lokalny wymiar przywództwa, 5. Głos w dyskusji. W części pierwszej zaprezentowano studium Profesora Krzysztofa Paleckiego *Wokół przywództwa politycznego – ramy dyskursu*. Zauważa się w nim, że zdolność do kierowania czyimś postępowaniem od zawsze intrygowała myślicieli. Nośny jest w tym względzie spór historyozoficzny, koncentrujący się na podstawowym pytaniu: kto, względnie co kreuje historię społeczeństw? Są dwie odpowiedzi, pierwsza każe wierzyć, iż historia jest zbiorem czynów wielkich ludzi, którzy tworzą ją wolicjonalnie i intencjonalnie, drugą zaś wyrażane przekonanie, że historia jest zbiorem naturalnych procesów; „wielec ludzie” są przypadkowymi kreacjami prawidłowych, temporalnych, „obiektywnie” działających się losów określonych społeczeństw i ich ponadzwyczajne właściwości mają charakter idealizacji, są tylko im przypisane, czyniąc zadość ludzkim, oczekiwaniom, marzeniom, wierzeniom itp. „Przywództwo polityczne” jest szczególną odmianą „przywództwa” w ogóle. Wskazuje się, że przywódca w najogólniejszym ujęciu to ten, kto w stopniu znacząco większym od pozostałych wpływa na decyzje podejmowane przez daną zbiorowość (s. 14). Przypomina się z punktu widzenia tzw. poprawności politycznej oddzielanie zjawiska przywództwa politycznego od władzy politycznej. W rzeczywistości jednak aktorem dominującym oba te zjawiska jest „jedna, ta sama osoba”.

W części drugiej wyodrębniono 9 zagadnień: 1. Władysław Szostak, Przywództwo polityczne a „wodzostwo”, 2. Janusz Sztumski, Przywództwo a zwierzchnictwo w grupach politycznych, 3. Grzegorz Piwnicki, Kultura polityczna

elit politycznych w Polsce w kontekście przywództwa politycznego, 4. Karol B. Janowski, Kulturowe aspekty przywództwa politycznego, 5. Jerzy Jaskiernia, Problem przywództwa w Unii Europejskiej, 6. Bartłomiej Michalak, Czy grozi nam depolityzacja polityki? Przyczynek do rozważań na temat wizji postpolitycznej, 7. Jakub Potulski, Przywództwo narcystyczne jako specyficzna cecha wielu informacji, 8. Jerzy Zdański, Przywództwo polityczne – poszukiwanie optymalnego modelu, 9. Dariusz Góral-Szopiński, Wzorce nadzoru przywództwa.

Profesor Władysław Szostak przedstawił analizę zależności między przewodzeniem a władaniem (rządzeniem); wskazał na źródła przywództwa i władztwa politycznego (uzasadnianie władzy politycznej, na instytucjonalizację przywództwa politycznego i władzy oraz na wodzostwo w III RP. Prezentowane kwestie osadził w starannie zgromadzonej literaturze przedmiotu. Profesor Janusz Sztumski przypomniał, że osoby zajmujące kluczowe pozycje w dowolnej organizacji, tzn. takie, które nimi kierują są rozmaicie określane w zależności od charakteru danej organizacji. W organizacjach produkcyjnych lub usługowych są nazywani kierownikami lub szefami, zaś w różnych stowarzyszeniach – prezesami, a niekiedy przewodniczącymi; natomiast w politycznych oraz religijnych ugrupowaniach bywają okreśłani nazwą przywódcą. Władza w organizacjach politycznych kształtuje się w zależności od tego, w jaki sposób dane organizacje powstały. W analizie wskazuje na relacje między kierowaniem, dowodzeniem i przywództwem, na uwarunkowania autorytetu przywódców lub kierowników organizacji. Podkreśla, że każda społeczność ludzka uznaje i szanuje określone wartości zarówno racjonalne, jak i irracjonalne.

Profesor Grzegorz Piwnicki dostarczył uporządkowanej wiedzy o kulturze politycznej, wyodrębnił w niej 9 typów tj. fatalistyczną, wojskową, egalitarną (hierarchiczną), rynkową (indywidualizm, demokracja społecznej, amerykańskiego indywidualizmu, totalitarną i pustelniczą). Zauważa się m.in., że posiadanie kultury politycznej oznacza znajomość podstawowych faktów o przeszłości kraju oraz jego teraźniejszości i wizjach rozwoju przestrzeni, o kulturze politycznej społeczeństwa świadczy harmonijne

korzystanie z praw i swobód obywatelskich oraz obowiązków obywatelskich na rzecz całego społeczeństwa (np. płacenie podatków, niepodatność na korupcję). Od prezentowanej kultury politycznej elit i społeczeństwa, typu i charakteru przywództwa politycznego zależy model funkcjonowania instytucji politycznych państwa zarówno organizacyjnego, jak postaw, zachowań, aspiracji jego obywateli oraz otwartości na przemiany cywilizacyjne.

Profesor Karol B. Janowski wskazał, że istotnym czynnikiem określającym warunki, jak i stan kultury politycznej społeczeństwa są postawy i działalność grup pretendujących do miana elity politycznej: Egzemplifikacyjnie wskazał na sposób sprawowania urzędu prezydenta w Polsce, a w tym obraz przywództwa gen. Wojciecha Jaruzelskiego, Lecha Wałęsy, Aleksandra Kwaśniewskiego, Lecha Kaczyńskiego. Profesor Jerzy Jaskiernia zaprezentował kwestie: 1. Rozumienie przywództwa politycznego w Unii Europejskiej, 2. Uwarunkowania realizacji przywództwa politycznego w Unii Europejskiej, 3. Problem przywództwa politycznego w Unii Europejskiej w świetle Traktatu z Lizbony. W refleksji ogólnej stwierdza, że koncepcja *Europy ojczyzn*, która wydaje się przeważnie czytelna w myśleniu społeczeństw Unii Europejskiej nie otwiera szeroko wrót dla zbytniego umacniania przywództwa w Unii, które by się mogło wiązać z osłabieniem znaczenia państw członkowskich w drażliwych sferach politycznych, do których należy zwłaszcza obszar polityki zagranicznej (s. 109).

Doktor Bartłomiej Michalak ukazał złożoność istoty polityki, określił istotę polityczności, wyłączenie niektórych kategorii życia kulturowego poza ramy polityki, zależność życia politycznego od technokracji, medializację polityki. Wskazał wyzwania, przed którymi staje współczesna polityka. Postpolityczna rzeczywistość przejawia się z jednej strony, technokratyzacja polityki, a więc jej sprowadzaniem do kwestii *stricte* technicznych regulacji, z drugiej zaś – wytworzeniem konfliktów pozornych, sporów wizerunkowych, PR'yzacji polityki, przesadnej teatralizacji. Grozi to całkowitą banalizacją polityki (s. 125).

Profesor Jakub Potulski przypomina, że przywództwo jest naturalnym zachowaniem czło-

wieka i ujawnia się obok zachowań ekonomicznych i prokreacyjnych jako podstawowa naturalna wartość społeczna wyrażająca się w zdobywaniu zaufania, szacunku, uznana dla czynów, determinacji nad innymi, a zwłaszcza w sferze władzy i uzyskiwania sławy. Przywództwo jest zjawiskiem powszechnym w zbiorowościach ludzkich, dobrem o które się rywalizuje. Jest to jedna z podstawowych wartości i regulatorów ludzkiego życia. Zauważa się, iż we współczesnym świecie polityki coraz większe znaczenie odgrywają tzw. osobowości narcystyczne, a w siatce motywacyjnej zaczyna coraz częściej dominować potrzeba bycia podziwianym. Wysoka pozycja społeczna przywódcy uroczysta oprawa publicznych wystąpień polityków zajmujących wysoką pozycję w hierarchii władzy, stałe zainteresowanie mediów powodują, iż do roli przywódcy aspirują osoby o wybitnych tendencjach narcystycznych, dla których realizacja zadań wynikająca z konieczności pełnienia służby publicznej staje się środkiem do zaspokojenia osobistej próżności i potrzeby prestiżu (s. 131). Zauważa się, że wśród problemów pojawiających się z realizacją przez narcyzów specyficznej roli przywódczej zwraca uwagę fakt, iż osoby takie słuchają jedynie takich informacji, jakich pragną, nie uczą się łatwo od innych, nie lubią też uczyć – wołają indoktrynować i wygłaszać przemówienia. Ze względu na swoją wrażliwość na krytykę narcystyczni przywódcy nie tolerują odmiennego zdania i nawet jeśli mówią, że stawiają na pracę zespołową, oznacza to w praktyce, że chcą mieć do czynienia z grupą potakiwaczy. Nadwrażliwość na krytykę powoduje, że kiedy są zagrożeni lub atakowani nie słuchają innych.

Doktor Jerzy Zdanowski wskazując na optymalny model przywództwa odwołuje się do noszących teorii z tego zakresu oraz badania dotyczące tego problemu, np. zauważa, że przed 1950 r. przekonywano, że liderzy są na ogół inteligentniejsi, bardziej męscy, dominujący, eks-trawertywni, konserwatywni oraz przystosowawczy (s. 139).

Doktor Dariusz Góra-Szopiński odwołując się przede wszystkim do literatury zachodnioeuropejskiej przybliżył dominujące wzorce nadzoru przywództwa, a w tym marionetkowego, etycznego mitu absolutnej suwerenności, nadzoru

ideologicznego. W konkluzji podkreśla, że przywódcy polityczni powinni pamiętać, iż niezależnie od kulturowej tradycji takiej czy innej formuły społecznego kontrolowania ich poczynań, cechą która pozostaje w cenie jest umiejętność samokontroli, znana również pod nazwą „roztropności”.

Prezentując problem przewodzenia w praktyce zaprezentowano 10 referatów: 1. Kazimierz Kik, Ideowe czy ekonomiczne: główne uwarunkowania politycznych zaangażowań Polaków polityką. 2. Karolina Lewicka, Zwycięstwo politycznej autopromocji – rzecz o Januszu Palikocie. 3. Dominik Sieklucki, Pozycja Prezesa Rady Ministrów w polskim systemie politycznym a przywództwo polityczne. 4. Adam Jlcioń, Public relations w polityce. Tożsamość podmiotu. 5. Katarzyna Biernat, Mąż stanu czy aktor? Polityk w opinii polskich dziennikarzy. 6. Magdalena Malendowska. Robert Schumann – wzór skutecznego przywództwa europejskiego. 7. Miarella Korzeniowska-Wiszniewska, Slobodan Milošević – od przywódcy narodowego do zbrodniarza wojennego. 8. Przemysław Żukiewicz, Przywództwo jako proces. Przypadki powrotów politycznych Václava Klause i Vladimira Mečiarra. 9. Joanna Radowicz, Przywództwo Tony'ego Blaira w Wielkiej Brytanii. 10. Katarzyna Gruszko, Przywództwo Theodora Roosevelta a globalne wyzwania w polityce Stanów Zjednoczonych na początku XX wieku.

Referaty zostały przygotowane z dużą starannością, wiążącą wiedzę teoretyczną z rzeczywistością polityczną, a w tym z ładem biograficznym. Odważnie formułuje się w nich hipotezy badawcze oraz dostarcza uargumentowanych ocen, opinii, stanowisk poznawczych. Profesor Kazimierz Kik wskazuje m.in., że służba polityczna stała się w wielu przypadkach przykrywką dla wspomagania i rozwijania prywatnej przedsiębiorczości. Politycy stali się biznesmenami a biznesmeni politykami. I role te na ogół przeplatały się w czasie. Przegrani politycy przechodzili do biznesu a w latach politycznej prosperity wracali do polityki, zachowując skrycie swoje biznesowe powiązania. W efekcie, w procesach transformacji doszło do wynaturzenia się aktywów politycznych, które politycznie przestały pełnić efektywnie rolę instrumentu realizacji celów publicznych, często

stanowiąc dla tych celów kompromitujące zaprzeczenie (s. 165–166).

Prezentując działania Janusza Palikota dostarczono uporządkowanej wiedzy o polityku, który łamie dotychczasowe konwencje działalności publicznej. Uporządkowanej wiedzy faktograficznej i eksplanacyjnej dostarczono w prezentacji Prezesa Rady Ministrów w polskim systemie politycznym, kreśląc zagadnienie z punktu widzenia przywództwa politycznego. Interesująca jest analiza public relations z pozycji definiowania tożsamości podmiotu. Zauważa się, że podmiot polityczny orientujący się na strategię tożsamości powinien odwoływać się do tradycji i wartości, przypisywanych mu niejako w sposób naturalny. Na dużą uwagę zasługuje analiza postrzegania dziennikarzy. Stawia się pytanie czy współczesny polityk jest odpowiedzialnym mężem stanu, mającym autorytet w społeczeństwie, czy aktorem, który robi wszystko, aby przypodobać się swojej publiczności, czyli potencjalnym wyborcom? W analizie dostarcza się bogatej warstwy faktograficzno-eksplanacyjnej. Wartościowe poznawczo są studia dotyczące Roberta Schumana, Slobodana Miloševića, Václava Klause, Vladimira Mečiarra, Tony'ego Blaira i Theodora Roosevelta. Dostarczają bogatej wiedzy faktograficznej oraz interpretacji z punktu widzenia przywództwa politycznego. Są to oryginalne studia poznawcze.

W prezentacji lokalnego wymiaru przywództwa przedstawia się 4 referaty, tj. 1. Jolanta Mikołajczyk, Teoretyczne aspekty przywództwa w samorządzie gminnym i problemy jego realizacji na tle nowych koncepcji uprawiania polityki lokalnej. 2. Janina Kowalik, Wójt, burmistrz, prezydent miasta – przywódca lokalny czy menedżer. 3. Lucyna Rajca, Lokalne przywództwo polityczne w wybranych państwach anglosaskich. 4. Maria Nowina-Konopka, Nowe typy asocjacyjnej komunikacji politycznej – wyzwaniem współczesnego przywództwa.

Charakteryzując przywództwo w samorządzie gminnym w wymiarze uprawiania polityki lokalnej dostarcza się usystematyzowanej wiedzy o koncepcjach przywództwa, samorządowym liderze w Polsce, uwarunkowaniach realizacji polityki samorządu. Zjawiska te egzemplifikuje się rzeczywistością polityczną przestrzeni kulturowej Krakowa.

W prezentacji przywódcy lokalnego, a w tym wójta, burmistrza, prezydenta miasta dostarcza się wiedzy terminologicznej dotyczącej przywództwa, wyborów (w kontekście czy wygrają je przywódcy w rozumieniu definicyjnym, czy osobnicy desygnowani przez partie, ale nie koniecznie posiadający cechy przywódcze, czy przedmiotem wybranej rywalizacji są wizje rozwoju gminy. Kandydaci tych funkcji przyciągają swoich zwolenników?); charakteryzuje się przywódców wielokadencyjnych; wskazuje się na relacje zachodzące między przywódcą a menedżerem.

Ukazując przywództwo polityczne w państwach anglosaskich dostarcza się uporządkowanej wiedzy faktograficznej i eksplanacyjnej o tej rzeczywistości w Stanach Zjednoczonych Ameryki, Zjednoczonym Królestwie, Irlandii. W refleksji ogólnej zauważa się, że istnieją różne metody doboru osób publicznych – żaden nie jest doskonały. Cechą działania menedżerów jest maksymalizacja efektów ekonomicznych. Tymczasem samorząd lokalny nie jest powołany do prowadzenia dowolnej działalności gospodarczej i maksymalizacji zysków, lecz do bieżącego zaspakajania potrzeb wspólnoty samorządowej. Stąd też istnieje potrzeba łączenia umiejętności menedżerskich z wrażliwością społeczną, artykułowaną przez obywateli w wyborach, a to powinno być przedmiotem działania polityków (s. 364).

Wskazując na sferę komunikacji społeczno-politycznej polityków stwierdza się, że ważna wydaje się kwestia związana ze stopniem korzystania z Internetu przez polityka. Nie chodzi tu jednak o instrumentalne traktowanie tego medium jako kolejnego nośnika reklamy politycznej, lecz raczej jako źródła wiedzy, miejsca poszukiwania inspiracji do uelastyczenia oferty wyborczej, czy bodźca do autentycznej refleksji nad własnym miejscem na polskiej scenie politycznej. Zauważa się tu, że partycypacja obywateli stała się w Polsce po 1989r., wielkim wyzwaniem rodzącego się nowego typu przywództwa politycznego. Rozwój nowych mediów przyczynił się do stworzenia nowych płaszczyzn komunikowania politycznego. *Via* globalna sieć dokonuje dziennie miliony interakcji pomiędzy różnymi aktorami politycznymi. Swobodny przepływ informacji, nieograni-

czony ani czasowo, ani przestrzenie dostęp, reaktywnie niskie koszty użytkowania, możliwość bezpośredniego nadawania i asynchronicznego odbioru komunikatów stanowi o popularności Internetu jako najmłodszego medium komunikowania społecznego. W analizie poznawczej wskazuje się na istotę asocjacyjnej komunikacji politycznej, na nowe typy komunikowania się aktorów politycznych, na nośność forów dyskusyjnych oraz listy dyskusyjne (Usenet news); rzeczywistość asocjacyjną jako płaszczyznę komunikowania się kontrowersyjnego odnosi do wyborów samorządowych z 2006 r.

Interesujący poznawczo jest zaprezentowany w książce *Głos w dyskusji*. Jest to spojrzenie marszałka województwa świętokrzyskiego na przywództwo jako indywidualną cechę człowieka. Wskazuje się tu, że przywódca musi być odporny na przeszkody, nie może nazywać rzeczy trudnych niemożliwymi, a tak może się stać jeśli zabraknie wyobraźni, uporę i umiejętności wybiegania w przyszłość (s. 379). W refleksji ogólnej wskazuje się, że wiedza samorządowa jest ciągle niewystarczająca. Nowy okres trwania samorządności jest jeszcze krótki i obywatele gubią się w rozróżnianiu kompetencji samorządów i przedstawicieli rządowych w terenie. Społeczeństwo nie korzysta w pełni ze swoich praw wyborczych, zbyt mało angażuje się w sprawy najbliższego otoczenia. Wciąż zbyt małe jest zainteresowanie samorządem przez organizacje pozarządowe. W warstwie egemplifikacyjnej ukazuje się, że województwo świętokrzyskie pozostaje w procesie przemian określanych mianem transformacji społeczno-politycznej. Wskazuje się tu, że im bardziej są zaangażowane społeczności lokalne, tym są większe gwarancje uczciwości i transparentności w lokalnym życiu politycznym.

Książka w istotnym stopniu wzbogaca wiedzę o instytucji przywództwa politycznego. Szczególna jej wartość zawiera się w: 1. Dostrzeżeniu wiedzy teoretycznej, w konfrontacji z praktyką kulturową funkcjonowania przywódców politycznych; 2. Wskazaniu uwarunkowań, zależności, oddziaływań ujawniających się w działalności przywódców politycznych; 3. Określeniu dziedzictwa przeszłości jako fundamentu ram określających zakres możliwości działania przywódców politycznych; 4. Ukaza-

niu różnych poziomów funkcjonowania tej instytucji w czasie i przestrzeni, a w tym zarysowanie komparatystyczne wielu ogniw ich działalności; 5. Określeniu modeli nowoczesnego funkcjonowania przywódców politycznych.

Poszczególne referaty zamieszczone w książce zasługują na uwagę zarówno teoretyków rzeczywistości kulturowej, jak i praktyków życia społeczno-politycznego.

Andrzej Chodubski

Izabela Podobas, *Public relations jako narzędzie kreowania wizerunku partii politycznych*, Difin SA, Warszawa 2011, ss. 199.

Wśród współczesnych procesów unifikacji życia kulturowo-cywilizacyjnego i obserwacji zacierania się granic między różnymi jego zjawiskami, postrzeganymi wcześniej jako przeciwne, stanowiące ich biegunowość, zauważa się nowe relacje zachodzące między rzeczywistością a scenografią i spektaklem, między prawdą a fałszem, informacją a dezinformacją, osobowością a wykreowanym wizerunkiem. Sytuacja ta dotyczy w istotnej mierze życia partyjnego. Problem ten stał się przedmiotem analizy poznawczej, którą ukazano w prezentowanym studium.

We *Wstępie* do niego wskazuje się, że kreowanie opinii publicznej przez ludzi mających wpływ na władzę nie jest zjawiskiem nowym, starano się to czynić już w czasach starożytnych, ale zasadnicza zmiana nastąpiła wraz z nadejściem współczesnej demokracji i rozwojem mediów. Obecnie pozytywny wizerunek organizacji politycznej przyczynia się do wzmocnienia skuteczności różnych stosowanych przez nią środków promocji. Zjednuje opinię publiczną, tworzy „osobowość” organizacji politycznej funkcjonującą w świadomości społecznej, która jest łatwo identyfikowana i rozpoznawana.

Wykład o public relations jako narzędziu kreowania wizerunku partii politycznych zawarto w sześciu rozdziałach, zatytułowanych kolejno: 1. Determinanty kreowania wizerunku partii politycznych, 2. Aspekty teoretyczne public relations, 3. Wykorzystanie technik i metod pu-

blic relations przez partie polityczne, 4. Znaczenie etyki w działalności public relations i życiu politycznym, 5. Zagrożenia związane z kreowaniem *image'u* w polityce, 6. Znaczenie i perspektywy wykorzystania public relations w polityce. Zasadniczy wykład poprzedza *Wstęp*, w którym wskazuje się na aktualność problemu poznawczego, jego odrębność w relacjach z marketingiem politycznym, stan badań oraz na ustalenia poznawcze autorki studium.

Podkreśla się, że pojęcie *public relations* jest używane w studium jako termin tożsamy z kształtowaniem pozytywnego wizerunku podmiotów polityki w otoczeniu. We wstępie podkreśla się, że dobry wizerunek świadczy o wiarygodności i stabilności partii politycznych oraz daje podstawy do sprawnego funkcjonowania instytucji publicznych. Na scenie politycznej ugrupowania polityczne są poddawane bezustannym ocenom, są też bacznie obserwowane przez otoczenie i adwersarzy politycznych. Przez sam fakt istnienia i legalnego działania stają się istotnym elementem rzeczywistości, są postrzegane przez społeczeństwo, i tym samym określane z nim relacje. Ich wizerunek jest w adekwatny sposób kształtowany niezależnie czy robią to świadomie, czy też nie.

Charakteryzując determinanty kreowania wizerunku partii politycznych wyodrębniono w wykładzie zagadnienia: 1. Partie polityczne jako organizacje ubiegające się o zaufanie społeczne, 2. Demokratyzacja życia politycznego, 3. Prawo wyborcze jako czynnik rozwoju public relations, 4. Komerccjalizacja życia politycznego jako czynnik rozwoju public relations. Wskazuje się tu, że planowe, systematyczne kształtowanie wizerunku ugrupowań politycznych jest uzależnione od wielu uwarunkowań. Należą do nich przede wszystkim: demokracja, wolne wybory i pluralizm polityczny, bez których nie istniałaby konkurencja na scenie politycznej, a partie polityczne nie musiałyby ubiegać się o kreowanie pozytywnego wizerunku w celu zjednoczenia elektoratu. Ponadto polityczny public relations powinien być podporządkowany odpowiednim normom etycznym (s. 13).

Przypomina się, że w dawnej Polsce słowo „partia” oznaczało krąg zwolenników jakiejś ważnej osobistości bądź klientelę jednego z ma-